

4.3. Інформаційні та контрольні можливості обліку у забезпеченні економічних складових сталого розвитку

Неможливо не помітити нову тенденцію економічної науки, яка будується на так званій «концепції сталого розвитку», коли науковці прагнуть показати її надзвичайну роль в економіці. Тенденція набрала такого розмаху, що зайняла важливе місце і в обліковій науці, про що свідчать численні дослідження учених у цій галузі знань. Та чи насправді концепція сталого розвитку може бути реалізованою у сучасній глобалізованій економіці, в умовах жорсткого накопичення капіталу і нещадної боротьби за ресурси? Яке місце в реалізації цієї концепції займає інформаційна та контрольна функції бухгалтерського обліку, і яким чином здійснюються ці функції? Пошук відповіді на поставлені питання і обумовив тему цієї статті, яка є актуальною та необхідною на сучасному етапі розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що зазначене питання розглядає багато учених економічної науки, зокрема: А.М. Вергун, І.О.Тарасенко в [1], В.М. Геєць, В.П. Александрова, Т.І. Артёмова, Ю.М.Бажал, О.І. Барановський у [2], В.В. Добровольський [3], В.М.Жук [4], В.М.Лебідь [5], Н.О.Лоханова [6], Г. Марушевський [7], В.П. Прадун [8], В.І.Пустовойт [9], Т.М.Сльозко [10], В.М. Трегобчук [11], В.В. Трофимова [12]. Науковці вказують на непересічне значення розробки концепції сталого розвитку та прийняття її за основу в економіці. Про це також йдеться і в базових документах, у яких викладені основні її принципи. Концепція сталого розвитку економіки визнана світовою спільнотою народів домінантною ідеологією розвитку людської цивілізації у XXI ст., стратегічним напрямом забезпечення матеріального, соціального і духовного прогресу суспільства. Необхідність переходу на модель сталого розвитку всіх країн світу об'єктивно зумовлена демографічним «вибухом», сучасною науково-технічною революцією, а також нинішнім

кризовим станом земної біосфери, істотним зниженням її відновлювальних, відтворювальних і асиміляційних можливостей внаслідок надмірних антропотехногенних навантажень на природу [11].

Однак ані в нормативних документах, ані в дискусіях навколо концепції ніхто не бачить, які серйозні перешкоди чи у локальному, чи у глобальному масштабі, постійно або час від часу стають на шляху її реалізації. Адже пройшов тривалий період від її прийняття з 1992 року (сьогодні вже 2017, тобто йде уже 25 рік), а концепція так і не реалізована. Виникає цілком справедливе запитання: якщо за четверть століття концепція і не досягла своєї мети, то, може, вона нездійсненна взагалі? Можливо, це більш утопічна концепція, ніж реальна?

Мета дослідження – аргументувати деяку сумнівність концепції сталого розвитку економіки та показати можливість реалізації тільки окремих її фрагментів у певні відрізки часу, в яких інформаційно-контрольна функція обліку сприяє цьому процесу.

Щоб виконати поставлене завдання, зупинимося спершу на визначенні понять. Як уже зазначалося, новий тренд в науці – це побудова досліджень на концепції сталого розвитку, прийнятій у 1992 р. міжнародною конференцією країн-членів ООН в Ріо-де-Жанейро, що рекомендувала її як основу для розвитку світової спільноти за принципом еволюції всієї природи.

Вважається, що концепція сталого розвитку – це системна суспільно-соціальна доктрина, яка спрямована на зміну стосунків людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання, на створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження і відновлення природних спільнот у масштабах, необхідних для повернення до меж господарської місткості біосфери [12].

Під поняттям сталого розвитку розуміють процес розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь. Основна мета сталого розвитку – забезпечення динамічного соціально-

економічного зростання, збереження якості навколишнього середовища і раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь через побудову високоефективної економічної системи, що стимулює екологічну сталість, продуктивну працю, науково-технічний прогрес, а також має соціальну спрямованість.

Найважливішими передумовами переходу до моделі сталого розвитку вважаються: (а) ефективне та екологічне функціонування економіки; (б) раціональне використання, збереження і відтворення природних ресурсів; (в) всебічна охорона навколишнього природного середовища; (г) стабілізація демографічної ситуації та чисельності населення і встановлення у суспільстві принципів соціальної справедливості; (д) розширення масштабів міжнародного співробітництва у сфері ефективного розв'язання соціально-економічних та ресурсо-екологічних проблем тощо. Однак, чи дозволяють існуючі сучасні економічні та політичні передумови досягнути цієї мети? Реалії свідчать, що не дозволяють. Спробуємо аргументувати цей висновок.

Аргумент 1. Концепція сталого розвитку не може бути реалізована, оскільки вона вступає в протиріччя із економічним законом циклічності розвитку економіки.

Відомо, що в економіці діє закон циклічності її розвитку, який у класичному сенсі включає чотири фази: криза (рецесія, спад), депресія (стагнація), пожвавлення, підйом (бум, пік), після чого знову неминуча криза. Сталий же розвиток економіки говорить сам за себе: сталий, тобто ані криз, ані спадів, ані депресій, ані підйомів. Весь час постійний розвиток за певним стабільним відсотком. Однак таке положення вступає в повне протиріччя з законом циклічності економічного розвитку.

Звідси виникає питання, тоді на основі чого базується розвиток сучасної економіки: чи на віковичному законі циклічності, який повністю заперечує безкінечно сталий розвиток; чи економіка розвивається за концепцією сталого розвитку, яка повністю відкидає закон циклічності? Відповідь на

поставлене питання ми можемо побачити на прикладі реальних подій, серед яких одні більше, а інші менше, впливають на економіку.

Розвиваючись за економічними законами, і зокрема за законом циклічності або так званого економічного циклу, економіка не може бути сталою за визначенням. Це пов'язано з тим, що економіка завжди балансує на грані сталості і спадання у кризу, і завжди існують чинники, які призводять до кризи. Із кризи економіка виходить поступово через стагнацію чи рецесію, а потім до підйому. І тільки на підйомі з'являється сталий розвиток, і тільки на деякий час. Тобто він може мати місце тільки у ті роки, коли економіка знаходиться в найкращому стані, а в роки стагнації чи кризи не може бути й мови про сталий розвиток.

Очевидно, що сталий розвиток може тривати недовго 10, 12, в кращому випадку 15-20 років, що також є суттєвим для розвитку, однак криза – це закономірне явище, яке повністю зруйнує цю сталість. Наприклад, сталий розвиток у 2008 році був повністю зруйнований фінансовою та економічною кризою, що почалася із-за перевищення кредитування економіки над можливостями його покриття. Вона продовжується й сьогодні, тільки до неї додалися нові фактори, про що йтиметься окремо. Все це свідчить про одне – сталий розвиток економіки не став законом економіки.

Однак в умовах циклічності економічного розвитку бухгалтерський облік завжди ефективно виконує свої інформаційні та контрольні функції, оскільки має такі особливі методи, які дозволяють йому реєструвати, узагальнювати, деталізувати, сортувати інформацію про діяльність підприємства, щоб надавати її зовнішнім і внутрішнім користувачам у вигляді звітності за їхніми запитами.

Аргумент 2. Концепція сталого розвитку не узгоджується з практикою непомірного споживацького життя суспільства та веде до знищення природи.

Сучасне людство живе в епоху споживання загалом, і непомірного споживання, зокрема, зупинити яке неможливо в принципі. У зв'язку з цим

концепція сталого розвитку не узгоджується з практикою такого споживацького життя суспільства.

Для того, щоб забезпечити її реалізацію, необхідно перебудувати менталітет людства. Як пише В.В. Добровольський, ще в середні віки Ж. Кельвін (1509-1564 рр. Франція) вважав найкращими такі людські риси, як помірність та бережливість, проповідував режим мирського аскетизму [3]. Однак реалії нам показують зовсім іншу людську істоту. Її розкриває В.І.Пустовойт, вказуючи, що всеїдний хижак *Homo sapiens*, отримавши розум внаслідок вимушеної адельфофагії у своїх предків, став активно використовувати його при реалізації хижацького відношення до всього живого, включаючи представників і свого виду [9].

Йдеться про те, що якщо до подолання канібалізму сильніші переможці поїдали слабших своїх опонентів у прямому сенсі, то тепер таке «поїдання» у переносному сенсі дозволено у війнах – узаконених убивствах, які вважаються одним із інструментів вирішення протиріч між країнами-опонентами.

Це один бік проблеми. З іншого боку, хижацьке споживання природних ресурсів уже призвело до потепління на планеті, у зв'язку з чим окремі ділянки землі перетворюються на пустелі та зруйновані місця. І в першому, і в другому випадку обставини показують, що людство у своїй діяльності йде не до сталого розвитку, а до цивілізаційної катастрофи. Із цього аргументу проривається наступний.

Аргумент 3. За глобальних економічних та політичних протиріч сучасності сталий розвиток неможливий.

Прагнення світової спільноти перейти до сталого розвитку базувалося на ідеї, що саме ця концепція стане основою розв'язання гострих соціально-економічних проблем. Однак, як видно з реалій, зростає зіткнення геополітичних і економічних інтересів між країнами, що реалізується через локальні війни та теракти, а це веде до міграції мільйонів біженців, спустошення країн. Яскравим прикладом цього є сьогодення російська агресія, яка не тільки вбиває українців та руйнує

економіку нашої країни, вона відкидає повністю сталий розвиток у глобальному масштабі.

Якщо цей процес продовжиться, він може охопити усю планету, а в умовах величезної кількості надсучасної зброї, у тім числі ядерної, ці події можуть зруйнувати не лише економіку окремих країн, а увесь світ. Хіба можна в таких умовах говорити про сталий розвиток?

Аргумент 4. Концепція сталого розвитку не може стати основою розв'язання ресурсо-екологічних проблем.

Стала економіка може розвиватися тільки на прозорих «правилах гри». Однак реалії свідчать зовсім про інше. Ні всередині багатьох країн, ні в глобальному масштабі немає чесних чи прозорих правил ведення бізнесу, а існує тіньова економіка, яка в нашій країні, за різними оцінками, складає від 50 до 70%. А там, де не діють прозорі правила гри (закони), неможливо досягти мети ані збереження ресурсів, ані інтенсивного розвитку економіки.

У таких економіках, по-перше, велика частка господарської діяльності підприємств не потрапляє в систему бухгалтерського обліку, оскільки вона знаходиться у так званій «тіні», чого неможливо проконтролювати.

По-друге, такий головний двигун економіки, яким є капітал; та кров економіки, якою є гроші, - вони виводяться з країни в різні офшорні зони, де вже працюють на економіки інших країн.

По-третє, в економіці процвітає корупція, пов'язана із крадіжками бюджетних коштів через різні схеми, які розробляють чиновники, що мають доступ до розподілу цих коштів. Вони за допомогою різного роду тендерів та інших механізмів разом із своїми бізнесменами проводять ці господарські операції.

По-четверте, крадуться величезні потоки грошей з бюджету через повернення податку на додану вартість (далі – ПДВ), чому можна запобігти, оскільки в ціні товарів закладений зовсім не податок на додану вартість, а податок з продаж, що було обґрунтовано мною у попередній статті [13]. Якби фахівці дослухалися до моїх пропозицій, то в одній із важливих частин економіки цей недолік міг бути давно подоланий, а

кошти йшли б на її розвиток. Можна назвати ще багато складових тіньової економіки, в усіх випадках вони її обезкровлюють, відбувається стагнація (коли ріст економіки знаходиться на дуже низькому рівні – 1-1,5%).

Економіка країни впадає в рецесію і цей процес може продовжуватися десятиліттями, а то й століттями.

На жаль, бізнесменам байдужа національна економіка, оскільки всі вони шукають всілякі можливості, як законними методами не сплачувати податки в бюджет та виводити гроші в офшорні зони і т. д. і т. п. А бізнесмени-злочинці взагалі вивозять із країни недозволені до експорту бурштин, ліс, метал, залишаючи після себе знищену землю та екологію на десятиліття. В цьому їм допомагає і саме населення, якому також байдужа і природа (ресурси економіки), і екологія (збереження ресурсів), оскільки кожен весну і осінь спостерігається страшна картина – спалюється усе живе обабіч доріг: трава, кущі, дерева, мілкі тваринки, мілкі пташки; горять болота і ліси з великими тваринами, великою птицею; дим від цього спалювання несумісний з екологією. А якщо врахувати ще торнадо, землетруси, повені, цунамі, атомні та інші техногенні катастрофи, то чи може бути у таких умовах сталий розвиток?

Однак у економіці у будь-яких умовах (чи то криза, чи стагнація, чи сталий розвиток) можна дуже ефективно використовувати бухгалтерський облік, який зі своїми інформаційними та контрольними можливостями дозволить стати на перепоні хоча б одного чинника, що руйнує сталий розвиток, – тіньової економіки. Саме такі його методи, як документація та інвентаризація, оцінка та калькуляція, рахунки і подвійний запис дозволяють надавати прозору інформацію користувачам, за якою можна контролювати кожен господарську операцію підприємства, що здійснюється як всередині країни, так і на митниці. Працювати за прозорими правилами гри можна тільки при застосуванні функції обліку самими підприємцями, а також контролюючими органами, оскільки саме дані бухгалтерського обліку стануть підставою для боротьби з протиправними діями бізнесменів та чиновників.

Для цього існує такий особливий метод перевірки документів, про який забувають у корупційній і тіньовій економіці. Він називається зустрічна перевірка або колація (зіставляти, звіряти). Все дуже просто: постачальник відвантажив матеріальні цінності покупцю, через банк має пройти оплата, причому мають бути виключно безготівкові розрахунки.

Тоді контролер перевіряє, що відправив постачальник, а що оприбуткував покупець, які суми пройшли через банк того і іншого, чи сплачений в бюджет ПДВ, чи відшкодований постачальнику ПДВ і в яких обсягах. Якщо ж між юридичними особами, в нашому випадку між постачальниками і покупцями, розрахунки проводитимуться готівкою, на що дав дозвіл Національний банк ще у 90-х роках минулого століття, і цей негативний чинник й досі не ліквідований, то у таких умовах всі ці перевірки будуть недосконалими, ненадійними і навіть неможливими.

У виконанні інформаційної та контрольної функцій бухгалтерського обліку надзвичайне значення мають сучасні інформаційні технології та повна його комп'ютеризація. Ці технології, з одного боку, дозволяють на кожному підприємстві надавати апарату управління оперативну та поточну інформацію про об'єкти обліку у будь-який час, щоб керівники різних підрозділів на їх основі могли своєчасно приймати відповідні управлінські рішення.

З іншого, саме комп'ютеризований облік робить усі економічні процеси прозорими, коли можна онлайн контролювати господарські операції не тільки представниками апарату управління підприємства, а й контролюючими інституціями. Наприклад, такий контроль може здійснювати податкова адміністрація, представники якої через комп'ютеризований облік та інформаційні технології будь-коли можуть зайти на сервер підконтрольного підприємства та перевірити будь-яку його господарську операцію онлайн.

Крім того, представники цієї контролюючої інституції можуть проводити колацію, тобто зустрічну перевірку однієї господарської операції, яка проходить у двох і більше контрагентів, і одночасно містить і сплату за цінності, і їх оприбуткування, і нарахування та сплати у бюджет ПДВ.

Також вони можуть проводити перевірку операцій, чи не оформляються вони фіктивними документами, щоб отримати справжнє відшкодування ПДВ з бюджету, хоч операція не здійснювалася. Таким чином, контролююча інституція може своєчасно зупинити ці операції і застосувати до винних осіб адміністративну чи кримінальну відповідальність.

Проведене дослідження дозволило, *по-перше*, аргументувати деяку сумнівність концепції сталого розвитку економіки та показати можливість реалізації тільки окремих її фрагментів у певні відрізки часу. *По-друге*, в дослідженні вдалося показати важливу роль бухгалтерського обліку у будь-яких фрагментах сталого розвитку, що базується на його унікальних методах для безперервного спостереження, вимірювання, фіксації та реєстрації. *По-третє*, вдалося довести, що інформаційні можливості бухгалтерського обліку, пропущені через комп'ютеризацію та інформаційні технології, дозволяють контролювати кожну господарську операцію підприємства в режимі онлайн, що дає змогу своєчасно зупинити будь-які протиправні дії бізнесменів та чиновників, приводячи, таким чином, економіку до більш-менш сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Вергун А. М., Тарасенко І. О. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації // Вісник КНУТД 2014 №2 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knutd.com.ua/publications/pdf/Visnyk/2014-2/207-218.pdf>

2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / НАН України; Інститут економічного прогнозування / Геєць В. М., Александрова В. П., Артёмова Т. І., Бажал Ю. М., Барановський О. І. / Відп. ред. В.М. Геєць. – К.: Інститут економічного прогнозування НАН України ; Фенікс, 2003. – 1008с.

3. Добровольський В.В. Екологічні знання. 2005р. // [Електронний ресурс]. Режим доступу://http://pidruchniki.ws/15840720/ekologiya/ekologichni_znannya

4. Жук В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: монографія / Жук В.М. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 648с.

5. Лебідь В.М. Організаційно-економічні основи інформаційно-аналітичного забезпечення екологічно-сталого розвитку: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.08.01 / МОН України, СДУ. – Суми, 2006.

6. Лоханова Н.О. Інтеграційні процеси в обліку в умовах інституціональних перетворень: монографія /Н.О.Лоханова. - Херсон: Вид. Грінь Д.С., 2012. – 399 с.

7. Марушевський Г. Пріоритети національної стратегії збалансованого (сталого) розвитку України: погляд НУО // Г. Марушевський, П. Павличенко, Т. Тимочко / Мат.Всеукраїнської конф.екологічної громадськості (29 листопада – 1 грудня 2002 р., м. Київ) // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nesu.org.ua/upl/sd-priorities-ref1.pdf>

8. Прадун В.П. Сталий розвиток регіональних агропромислових комплексів / НАН України; Об'єднаний ін-т економіки / В.П. Прадун; Під ред. В.М. Трегобчука. – К. : ОІЕ НАН України, 2005. – 254 с.

9. Пустовойт В.І. Про роль адельфофагії у Homo sapiens в прийдешній загибелі людства // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. пр. / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 65 (№10). – 640 с. – С. 215-221.

10. Сльозко Т.М. Деякі аргументи щодо сумнівності концепції сталого розвитку // Зб. наук. пр. та тез. наук. допов. за матеріалами III Міжнародної наук.-прак. конф.]. – Прага-Будапешт-Київ, – К.: НДІСР. – 2016. – 280 с. // [Електронний ресурс].–Режим доступу:<http://sried.in.ua/uploads/magazine/konf-05-2016.pdf>

11. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України. – Вісник НАН України. — 2002. — N 2. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2002-02/7.htm>

12. Трофимова В.В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку// [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://kdpu-nt.gov.ua/work/tsikl-naukovikh-prats-bukhgalterske-vidobrazhennya-ekologo-ekonomichnikh-protsesiv-u-konteksti->

13. Сльозко Т.М. Чи насправді ми сплачуємо податок з доданої вартості? // Економіка України. – 2005. – №8. – С. 57-61.